

Waar gezondheid gebeurt

Eindrapport, mei 2024

Veldonderzoek Voedsel-verbindingsplekken

Voedsel families

provincie
Zuid-Holland

City Deal
Gezonde en duurzame
voedselomgeving

Agenda
Stad

Inhoud

	Inleiding	4
1	Vraagstelling veldonderzoek	5
2	Visie provincie Zuid-Holland op een gezonde leefomgeving	6
3	Bezochte plekken en initiatieven	8
4	Gemeenschappelijke kenmerken	24
5	Meerwaarde	30
6	Randvoorwaarden	34
7	Conclusie en toetsing met de praktijk	38
8	Aanbevelingen	41

Voorwoord

In 2023 hebben wij vanuit Voedsel families veldonderzoek gedaan bij een aantal groene ontmoetingsplekken en sociale voedselinitiatieven. Tijdens het onderzoek werden we geraakt. We hoorden keer op keer verhalen over de betekenis van deze plekken voor bewoners. “Wij organiseren geen maaltijden maar ontmoetingen.” We zagen (kwetsbare) mensen enthousiast aan de slag gaan, hoorden hun verhalen en zorgen. In korte tijd werden we deel van deze plekken.

Deze plekken bevatten ‘duizend kleine verhalen’ over allerlei aspecten van gezond leven. Hier ontmoeten mensen elkaar, ontstaan contacten in de buurt, wordt getuinierd, gekookt en gegeten. De plekken hebben ‘iets’ dat voelbaar en zichtbaar is als je er bent. Voedsel-verbindingsplekken zijn plekken waar ‘gezondheid gebeurt’.

Dit veldonderzoek beantwoordt de vraag: wat dragen deze plekken bij aan de gezondheid in Zuid-Holland? Hoe en in hoeverre vergroten deze plekken de gezondheid van Zuid-Hollanders? Welke doelgroep wordt bereikt en hoe groot is die? Hoe kan de impact van deze plekken kan worden aangetoond? Wat is dan precies de werking? Welke sturingsmogelijkheden zijn er vanuit overheden die ondersteunend of stimulerend kunnen werken?

We hoorden hoe de initiatiefnemers al jaren op zoek zijn naar ondersteuning voor hun praktijk. We probeerden om vanuit onze ervaring als voormalige beleidsmakers kaders aan te dragen die grip geven op de betekenis van deze plekken voor een gezonder Zuid-Holland.

Om impact te maken op de gezondheid van veel meer mensen is versterking van deze plekken nodig in partnerschap met de initiatiefnemers. We roepen de (lokale) overheid op om samen met de gezondheidssector de randvoorwaarden te vervullen die Voedsel-verbindingsplekken nodig hebben en het ontstaan van nieuwe plekken te stimuleren.

Wij blijven ons inzetten om de potentie van Voedsel-verbindingsplekken tot bloei te laten komen en nodigen iedereen uit om daaraan mee te werken.

Vriendelijke groet,

Miriam Offermans en Liane Lankreijer
In opdracht van Voedsel families

Inleiding

De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht gekomen voor de interactie tussen het individu en zijn omgeving bij het leiden van een gezond leven. Waar lang de nadruk lag op individuele keuze en verantwoordelijkheid is de laatste jaren steeds meer aandacht uitgegaan naar de zogenoemde 'voedselomgeving'.

Goed voedselaanbod is essentieel voor een gezonde en duurzame toekomst. De [City Deal Gezonde en duurzame voedselomgeving](#)¹ werkt daaraan. De aangesloten partijen² willen dat het voedselaanbod in 2030 overwegend gezond én duurzaam is, vooral in kwetsbare wijken, rond scholen en in openbare gebouwen. In de City Deal draait het om een gezond aanbod in de stad, mensen verleiden om gezond en duurzaam te eten en het vergroten van de bereikbaarheid van lokaal en duurzaam voedsel voor iedereen.

Blue Zones

De provincie Zuid-Holland is één van de ondertekenaars van deze City Deal. De provincie liet zich eerder inspireren door de Blue Zones: gebieden waar de bewoners gezond zijn en langer leven. Op basis hiervan werd een voedselomgeving beschreven die de gezondheid ondersteunt.

Inwoners maken in een gezonde voedselomgeving voedselkeuzes die bijdragen aan hun gezondheid. Voedsel is niet alleen een middel om je lichaam gezond te houden, maar draagt ook bij aan sociale cohesie: mensen ontmoeten elkaar graag rond een maaltijd. Moestuinen en buurttuinen dragen bij aan de sociale cohesie in een wijk. Bovendien nodigen ze uit tot natuurlijk bewegen. Door de relatie te leggen van bodem tot bord ontstaan nieuwe handelingsperspectieven om te werken aan gezondheid in de provincie.³

Groene ontmoetingsplekken en sociale voedselinitiatieven

In Zuid-Holland en daarbuiten zijn verschillende voedselinitiatieven ontstaan, die aandacht voor gezonde voeding verbinden met andere sociale vraagstukken – zoals bestrijding van eenzaamheid, verzorgen van stadslandbouw en educatie. Denk bijvoorbeeld aan groene buurthuizen, (volks)tuinen en volkskantines. Dit zijn plekken waar mensen samen tuinieren, voedsel bereiden en andere sociale initiatieven ontplooiën. Deze plekken verschillen van elkaar in uitgangspunten of organisatie, maar hebben ook een aantal zaken gemeenschappelijk.

De provincie Zuid-Holland heeft in het kader van haar deelname aan de [City Deal Gezonde en duurzame voedselomgeving](#) aan Voedsel families⁴ gevraagd om in samenwerking met het relevante netwerk een veldonderzoek te doen naar de betekenis van deze initiatieven.

¹ <https://agendastad.nl/content/uploads/2023/10/Dealtekst-City-Deal-Gezonde-en-Duurzame-Voedselomgeving-nieuw10102023.pdf>

² Gemeenten Almere, Amsterdam, Ede, Haarlem, Rotterdam, Utrecht, Den Haag, Wageningen, Provincie Zuid-Holland, Tilburg, Voedingscentrum, JOGG, Taskforce Korte Keten, Flevo Campus, Ministerie van LNV, Ministerie van VWS, Ministerie van BZK, Platform 31.

³ Tweede voortgangsrapportage programma Gezond en Veilig, provincie Zuid-Holland, pagina 22.

⁴ Voedsel families werkt aan de transitie van ons voedselsysteem. Samen met pionierende boeren, onderzoekers, beleidsmakers en ondernemers worden integrale oplossingen gezocht voor maatschappelijke voedsel- en landbouwvraagstukken. Zie: www.voedsel families.nl

1 Vraagstelling veldonderzoek

Voedsel families heeft verschillende soorten voedsel-initiatieven verkend. De vraag was: **wat hebben zij gemeenschappelijk en wat is hun meerwaarde?**

De verkenning bestaat uit:

- Diepte-interviews met acht initiatiefnemers.
- Deskresearch en achtergrondgesprekken met o.a. betrokkenen bij [Arts en Leefstijl](#), [City Deal Gezonde en duurzame voedselomgeving](#), [Deventer Duurzaam & Ulebelt](#), [Duurzaam Door](#), [Greenport Westland](#), [Instituut voor Positieve Gezondheid](#), [Kennissplatform Stadslandbouw Nederland](#), [Landelijk projectleider Voedseltuinen](#), [Rotterdam de boer op](#), [Stadslandbouw Loket Den Haag](#) en [Tuin van Holland](#).
- Inhoudelijke klankbord: de oprichter van de StadsOase Spinozahof (Marianne Edixhoven) heeft de inhoud van het verkennend onderzoek getoetst.

Criteria voor de selectie van de initiatieven:

- De initiatieven stellen voedsel en sociale verbinding centraal;
- De initiatieven zijn op initiatief van burgers/consumenten tot stand gekomen;
- De initiatieven bevinden zich niet alleen in de stedelijke omgeving.

Deelvragen:

- Hoe zien deze plekken eruit en waar staan zij voor?
- Welke uitdagingen zien zij?
- Wat is nodig om te laten ontstaan, of duurzaam te laten voortbestaan?
- Wat hebben deze initiatieven gemeenschappelijk?
- Dragen Voedsel-verbindingssplekken bij aan een gezonde en duurzame samenleving?
- Wat is hun onderliggende mechanisme?
- Hoe kan de provincie (in samenwerking met gemeenten en de gezondheidszorg) hier lessen uit trekken ter versterking van een gezonde en duurzame voedselomgeving?

Aan welke grote beleidsopgaven dragen de genoemde initiatieven bij?

De initiatieven zijn bevroegd op hun bijdrage aan:

- Sociaal-maatschappelijke ontwikkeling;
- Voedselproductie/voedselzekerheid;
- Klimaatdoelen;
- Gezondheidsdoelen.

Voor de diepte-interviews zijn de volgende initiatieven benaderd:

- Buurttuin de Zoete Aarde/Simone Langeveld in Zoetermeer
- Het Zoete Land/Jessica Zwartjes in Leiden
- Landgoed Buitenleeft/Margriet Knospe in Delft
- Mensa Mensa & Public Food/Floris Visser in Rotterdam
- De Participatie Keuken/Ben Lachhab in Den Haag
- StadsOase Spinozahof/Marianne Edixhoven in Den Haag
- Voedselbos Benthuisen/Liesbeth van Bommel in Benthuisen
- Voedseltuin/Tineke van der Burg in Rotterdam

2 Visie provincie Zuid-Holland

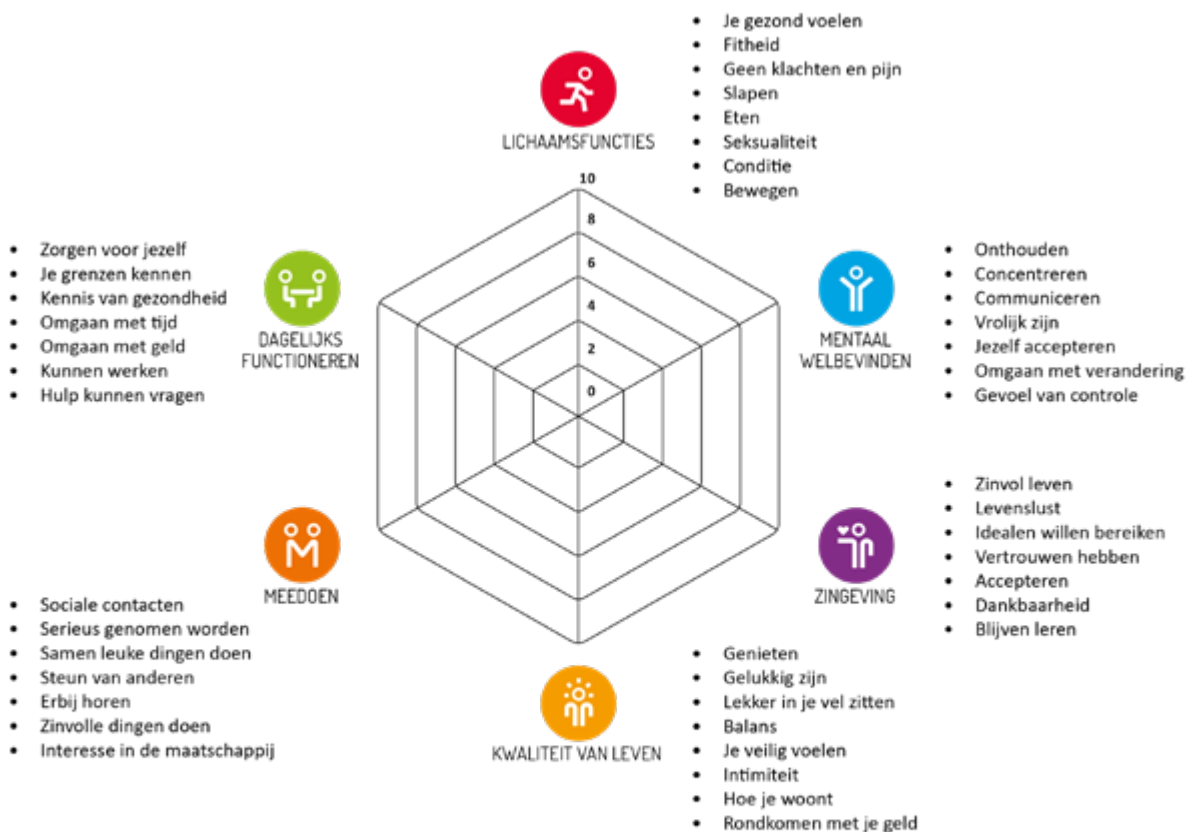
In het ontwikkelprogramma Gezond en Veilig heeft de provincie Zuid-Holland positieve gezondheid als uitgangspunt genomen om tot een gezonde leefomgeving te komen. Dit vanuit de gedachte dat gezondheid meer is dan niet ziek zijn: 'je bent pas gezond als je omgeving gezond is'.⁵ Positieve gezondheid betekent: "bijdragen aan het vermogen van mensen om met de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven om te gaan. We sluiten aan bij wat mensen willen en kunnen."⁶

Aan de hand van zes dimensies van Positieve Gezondheid (zie onderstaande figuur), wordt het mogelijk om mensen aan te spreken op hun veerkracht in plaats van hun ziekte, en daarmee het accent te leggen op gezondheid en een betekenisvol leven. Het begrip Positieve Gezondheid is ontwikkeld door Machteld Huber en uitgewerkt in onderstaand spinnenweb dat zorgverleners kunnen gebruiken in hun gesprekken.⁷

In het project Positieve Gezondheid op de tekentafel vraagt de provincie hoe de zes dimensies als inspiratie kunnen dienen voor het inrichten van de leefomgeving: wat is er nodig om het positief gezonde leven te leiden dat je wilt leiden?

Doel: sluit aan bij wat al werkt en van daaruit beleid te formuleren. Voor dit onderzoek is de vraag wat de bijdrage is van buurttuinen, groene plekken en/of sociale voedselinitiatieven aan een gezonde leefomgeving.

Positieve gezondheid: zes dimensies

⁵ De omgeving als leefstijlcoach: ruimtelijk ontwerpen met aandacht voor positieve gezondheid, p.10

⁶ Tweede voortgangsrapportage programma Gezond en Veilig, provincie Zuid-Holland, p.7

⁷ <https://www.iph.nl/positieve-gezondheid/wat-is-het/>

Hoe krijgen we het voor elkaar?

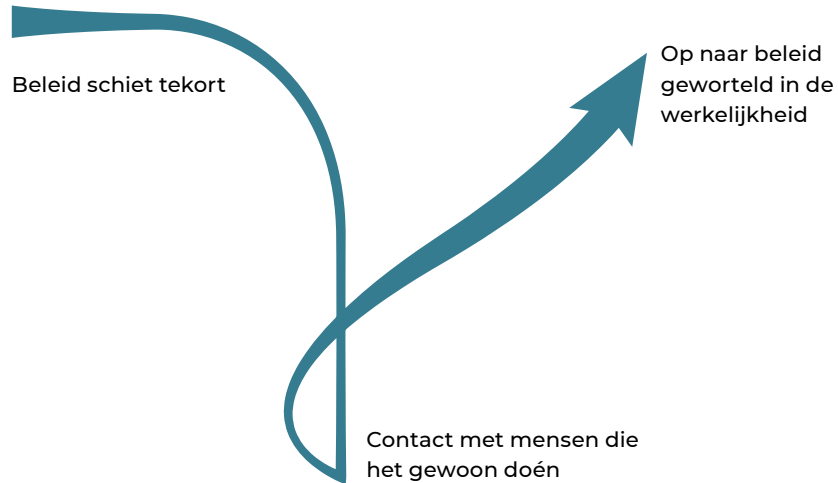
TOP DOWN

- Via onderzoek wetenschappelijk onderbouwd beleid formuleren en daarmee de werkelijkheid sturen;
- Meetbaarheid laat veel liggen, aansluiting op realiteit onzeker.

BOTTOM UP

- Kijken wat er al gebeurt, kijken of dat al werkt en van daaruit beleid formuleren (empirisch);
- Neemt minder-meetbare zaken ook mee (geluk, meedoen).

Bestuur

3 Bezochte initiatieven

a Buurttuin de Zoete Aarde

Zoetermeer

INGREDIËNTEN

- Buurttuin
- Buurt-aanschuifdiners
- Winkel met oogst
- Workshops, concerten
- Voedseleducatie, schooltuin

Buurttuin de Zoete Aarde is een stadslandbouwbedrijf gerund door ongeveer 70 vrijwilligers met verschillende achtergronden. Allemaal creatieve doeners die samen genieten van de plek en haar gebruikers. In het tuinseizoen van april tot en met oktober wordt hier volop getuinierd. Het terras voor koffie en thee en de winkel met tuinoogst zijn bijna dagelijks geopend. **Alle mensen die helpen om de tuin te laten bloeien volgen de seizoenen.** Er is het hele jaar wekelijks soep in de kas, er zijn workshops en concerten en verschillende evenementen zoals een Urban Hippie markt, lichtjesavond in december en buurt-aanschuifdiners aan de lange tafel in de boomgaard. Ook is er een schoolmoestuin en worden er voedseleducatie-lessen gegeven aan schoolkinderen uit de buurt.

Zie voor meer informatie: <https://www.zoeteaarde.nl/#activiteiten>
Simone Langeveld: <https://www.linkedin.com/in/simonelangeveld/>

Initiatiefnemer:
Simone Langeveld

b De Participatie Keuken

Den Haag

INGREDIËNTEN

- Ontmoetingen die smaken naar meer
- Kwetsbare groepen doen culinaire activiteiten
- Koken door dak- en thuislozen
- Kooklessen voor kinderen
- Aanschuiftafels
- Weggeefkiosk

De Participatie Keuken zet zich in voor het vergroten van de veerkracht van de mens, door het organiseren van ontmoetingen die smaken naar meer. Alle activiteiten hebben eten als rode draad. De Participatie Keuken helpt kwetsbare groepen in de samenleving door mensen actief te laten deelnemen aan de culturele en culinaire activiteiten van De Participatie Keuken.

Hoe meer je meedoet, hoe meer je leeft!

In De Participatie Keuken wordt gekookt voor dak- en thuislozen, krijgen kinderen kooklessen, zijn er aanschuiftafels, vinden zakelijke vergaderingen en rondleidingen plaats, wordt gewerkt met moestuinen in de buurt, en is er een weggeefkiosk met eten dat over is, etc.

Zie voor meer informatie: <https://participatiekeuken.nl>

Zie voor meer informatie Ben Lachhab:

<https://www.linkedin.com/in/ben-lachhab-684202172/>

Initiatiefnemer:

Ben Lachhab

c **Het Zoete Land**

Leiden

INGREDIËNTEN

- Voedsel produceren op ecologische wijze
- Bezoekers en oogst-deelnemers denken na over herkomst voedsel
- Verzorgen bodem en planten
- Schoonheid beleven

Op stadstuinderij Het Zoete Land worden voedsel en bloemen geproduceerd voor en door de lokale gemeenschap op ecologische wijze. Hiermee wordt de stad Leiden groener en gezonder voor mens en dier. Biologisch tuinder Jessica Zwartjes, circa 35 vrijwilligers en Stichting Leiden Oogst beheren Het Zoete Land, dat in 2014 is opgestart. Verbouwen van voedsel geeft tal van mogelijkheden om de aarde een stukje mooier te maken. Het verzorgen van de bodem en de planten en het beleven van de schoonheid van de tuin door bezoekers, vrijwilligers en oogstdeelnemers geeft een rijkdom anders dan we gewend zijn. Door te laten zien dat voedselproductie mogelijk is in harmonie met de natuur wil Het Zoete Land mensen inspireren meer over de herkomst van voedsel na te denken en ook zelf aan de slag te gaan.

Initiatiefnemer:
Jessica Zwartjes

Zie voor meer informatie: <https://hetzoeteland.nl/over-ons/>

Jessica Zwartjes: <https://www.linkedin.com/in/jessica-zwartjes-63312229/>

d Landgoed Buitenleeft

Delft

INGREDIËNTEN

- Gezonde-leefstijl-tuin 1,5ha
- Reïntegratie en oogsten
- Rust en beweging
- Ontmoeten en samen dingen doen
- Mentale gezondheid

BuitenLeeft is opgericht door Margriet Knospe en ontwikkeld tot een GezondeLeefstijl-Tuin van 1,5 hectare.

De filosofie is: 'Van buiten word je beter'.

Het landgoed is een plek voor jong en oud, waar je je welkom voelt en andere mensen kunt ontmoeten. De tuin werkt op heel veel manieren op de gezondheid in. Een deel van de mensen komt hier om in de tuin te werken als deel van hun reïntegratietraject, een ander deel om wekelijks gezonde groenten te oogsten. Met ongeveer 60 vrijwilligers worden 400 monden gevoed via een oogstabonnement. De tuin verbindt mensen met de natuur: met de handen in de aarde is helend voor lichaam en geest. Al wiedzend tussen de worteltjes kom je jezelf tegen. De wortels zelf geven het besef wat voedsel waard is waardoor voedselverspilling afneemt. Ook op het sociale vlak biedt de tuin elementen uit de blue zone: mensen komen ernaartoe om tot rust te komen, bewegen er op een natuurlijke manier, ontmoeten elkaar, leren om samen dingen te doen.

Initiatiefnemer:
Margriet Knospe

Zie voor meer informatie: <https://www.buitenleeft.nl>

Margriet Knospe: <https://www.linkedin.com/in/margriet-knospe-barkhuysen-778871/?originalSubdomain=nl>

MEALPREP CAFE

SAMEN KOKEN VOOR DE HELE WEEK:
MAKKELIJK, LEKKER EN GOEDKOOP

€15

= €3 PER DAG

IEDERE
MAANDAG
OCHTEND
9:30-12:30
— OF —
IEDERE
ZONDAG
MIDDAG
14:00-17:00

MEER INFO & AANMELDEN — WWW.MENSA-MENSA.NL
MENSA MENSA — HILLEVLIJET 90, ROTTERDAM

HOE WERKT HET?

WE KOKEN DIVERSE AVONDMAALTIJDEN OM MEE NAAR HUIS TE NEMEN: **ALTIJD GENOEG VOOR JEZELF OF JE HELE FAMILIE**

GROTE KEUKEN MET PROFESSIONELE APPARATUUR:
DAT MAAKT KOKEN EEN STUK MAKKELIJKER EN LEUKER

BEGELEIDING VAN VERSCHILLENDE CHEFS:
ZO LEER JE IEDERE WEEK WAT NIEUWS

WE KOKEN HEERLIJKE GERECHTEN MET GROENTE
IN DE HOOFDROL: **DUS 100% HALAL**

VOOR WIE IS HET?

VOOR IEDEREEN DIE BETAALBAAR EN LEKKER WIL ETEN:
EN HET GOED KAN GEBRUIKEN

MELD JE AAN VIA:
WWW.MENSA-MENSA.NL

MENSA SOL
MENSA ROTTERDAM
DE BOVEN OP

e Mensa Mensa & Public Food Rotterdam Zuid

INGREDIËNTEN

- Vergroten voedselvaardigheden
- Gezond koken en meenemen: basisvoorziening voor goed en betaalbaar eten
- Professionele begeleiding
- Gericht op sociaal minimum
- Gericht op systeemverandering

Mensa Mensa in Rotterdam Zuid is een laagdrempelige kantine, openbare kookwerkplaats, leer-werkplek, cursuscentrum, maaltijdservice, cateraar, kinderrestaurant én podium voor voedselrechtvaardigheid. Doel van deze locatie is het lokaal vergroten van de voedselvaardigheden, en te komen tot een landelijke basisvoorziening voor goed en betaalbaar eten. Onderdeel is het Mealprep café, een openbare kookwerkplaats waar bewoners rond het sociaal minimum in een professionele keuken, onder begeleiding van verschillende koks in drie uur tijd een gezond weekmenu koken. Mensa Mensa is een initiatief van Public Food, een organisatie die zich bezighoudt met voedsel als publiek vraagstuk.

Het beginsel: goed eten is een publiek goed. Eten verbindt, maar wat we eten en hoe we eten legt ook ongelijkheden in de samenleving bloot. Doel is dat gezond en duurzaam de makkelijkste en betaalbaarste keuze wordt, regeneratieve productie beloond wordt en schadelijke effecten middels wet- en regelgeving aan banden worden gelegd.

Zie voor meer informatie: <https://publicfood.org/nl>

Floris Visser: <https://www.linkedin.com/in/florisvisser/>

Initiatiefnemer:
Floris Visser

f StadsOase Spinozahof

Den Haag

INGREDIËNTEN

- Moestuintjes voor de buurt, op voormalig braakliggend terrein
- Ontmoeten om te tuinieren, klussen, eten, workshops volgen en oogst te halen
- Dineren op zaterdag
- Iedereen telt mee

StadsOase Spinozahof is een groene oase midden in het versteende stadscentrum. Met meer dan 200 vrienden en 20 nationaliteiten is braakliggende bouwgrond omgetoverd tot een duurzame ontmoetingsplek voor iedereen. Niet alleen om te tuinieren, te composteren, te klussen en spullen te delen, maar ook om samen te eten, thee te drinken, en workshops te volgen. Er zijn 31 kleine individuele tuintjes, een grote gemeenschappelijke tuin, een medicinale kruidentuin, een buurtschuur, een compostbakkerij, een Oranjerie, een keuken, een groot buitenprieel en zitjes om van 't groen te kunnen genieten. Hier zie je hoe een gezonde voedselomgeving midden in de stad eruit kan zien. **Een sterke basis voor de gezondheid.** Spinozahof wil blijvend een omgeving zijn waarin iedereen meetelt. De buurttuin zorgt voor meer sociale inclusie, een beter imago van de buurt en een groenere duurzame omgeving.

Initiatiefnemer:
Marianne Edixhoven

Zie voor meer informatie: <https://www.stadsoasespinozahof.nl/voor-organisaties/>
Marianne Edixhoven: <https://www.linkedin.com/in/marianne-edixhoven-1897988>

g Voedselbos Benthuizen

Benthuizen

INGREDIËNTEN

- Beleefbos
- Leden mogen oogsten
- Inspiratie: cursussen, pluk&proef-wandelingen
- Zakelijke groepen
- Bewustwording rondom eten
- Voedsel produceren en plek voor dieren gaan hand in hand

Aan de rand van Benthuizen is een weiland van 1,2 hectare omgevormd tot een voedselbos, vol met bomen, struiken en planten waar je van kunt eten. Voedselbos Benthuizen is een beleefbos, leden van het voedselbos zijn welkom om te komen oogsten en ervaren. Het voedselbos dient als inspiratiebron voor cursussen, voor pluk & proefwandelingen, voor volwasseneneducatie en rondleidingen van zakelijke groepen voor bewustwording rondom voedsel. Het voedselbos is opgericht en professioneel aangestuurd door Liesbeth van Bommel, die met deze plek wil laten zien dat **de plek waar mensen voedsel produceren hand in hand kan gaan met het woongebied van dieren.**

Initiatiefnemer:
Liesbeth van Bommel

Foto: Puur Myra

Zie voor meer informatie: <https://voedselbosbenthuizen.nl>

Zie voor meer informatie Liesbeth van Bommel: <https://www.linkedin.com/in/liesbeth-van-bommel-1261076/>

h Voedseltuin

Rotterdam

INGREDIËNTEN

- Productietuin, leer- en praktijktuin
- Nieuwe vormen van welzijn
- Productie voor voedselbank en andere sociale projecten
- Werkgelegenheidsproject
- Voor een duurzame stedelijke samenleving zonder armoede en uitsluiting

Voedseltuin Rotterdam is 13 jaar geleden opgericht door vrijwilligers. Voedseltuin Rotterdam zet zich in vóór een duurzame stedelijke samenleving, met gezond voedsel voor iedereen. Zonder armoede en sociale uitsluiting. Met mensen die hun eigen leven vormgeven en verantwoordelijkheid nemen voor elkaar en hun omgeving. Voedseltuin Rotterdam vervult meerdere functies: productietuin, leer-en praktijktuin, duurzame stadstuin en broedtuin (experimenteren met nieuwe vormen van welzijn). **De voornaamste doelstelling is het produceren van gezonde groente en fruit voor gebruikers van de Voedselbank en andere sociale projecten in de stad**, zoals Pluspunt Rotterdam, de Islamitische voedselbank en WMO Radar. Met in totaal ongeveer 80 vrijwilligers worden gezonde seizoen groente en fruit gekweekt op basis van permacultuur. Daarnaast is het ook een werkgelegenheidsproject voor mensen met een lange afstand tot de arbeidsmarkt.

Initiatiefnemer:
Tineke van der Burg

Zie voor meer informatie: <https://voedseltuin.com>

Tineke van der Burg: <https://www.linkedin.com/in/tineke-van-der-burg-04032212/>

4 Gemeenschappelijke kenmerken

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn in ieder geval de volgende gemeenschappelijke kenmerken voor de bezochte plekken en initiatieven te benoemen:

- 4.1 Ze voorzien in een behoefte waar de gemeenschap nu niet in voorziet;
- 4.2 Het zijn ontmoetingsplekken voor iedereen;
- 4.3 Ze stimuleren bewustzijn voor het maken van gezonde voedselkeuzes;
- 4.4 Ze leveren een bijdrage aan een gezonde leefomgeving;
- 4.5 Ze dragen bij aan Positieve Gezondheid.

Stadsoase Spinozahof, Den Haag

4.1 Ze voorzien in een behoefte

Uit alle interviews blijkt een grote intrinsieke motivatie van de initiatiefnemers. Er is steeds een gangmaker die zich heeft gecommitteerd aan het welslagen van de gemeenschap die aan een plek verbonden is. Een bottom-up initiatief dat invulling geeft aan sociale en maatschappelijke behoeften, zoals het herstel van sociale verbintenissen, het herstel van de relatie tussen natuur en mens, maar ook de erkenning dat de toegang tot gezond, duurzaam en betaalbaar voedsel een basisrecht is.

Voedsel-verbindingssplekken voorzien in wat in de samenleving steeds meer ontbreekt: echtheid. Echt contact, echt voedsel, echt werk, echte natuur en echte leefruimte. Ze hebben zich niet laten kapen door wat voor regelgeving dan ook, maar zijn trouw aan hun intuïtie.

Marianne Edixhoven, StadsOase Spinozahof.

Ik wil bedrijven ervan bewust maken dat ze hun werknemers beter twee dagen in de week in de natuur kunnen laten werken. Hier kan dat.

Margriet Knospe, Landgoed Buitenleeft.

Voor een groeiende kwetsbare klasse is het financieel moeilijk om gezond – laat staan duurzaam – te leven. Met deze plek willen we laten zien dat gezond en duurzaam voedsel ook toegankelijk is voor diegene die dat het hardst nodig hebben.

Floris Visser, Mensa Mensa & Public Food.

4.2 Het zijn ontmoetingsplekken voor iedereen

De onderzochte plekken zijn laagdrempelige, vaak groene ontmoetingsplekken waar iedereen die bereid is zich in te zetten welkom is. Het zijn informele plekken en dat wekt vertrouwen. Er zijn geen instanties die meekijken. Zo voelen ook mensen met een lage sociaaleconomische status zich thuis. Er worden gezamenlijke activiteiten ondernomen rondom het thema voedsel (koken, tuinieren, samen eten). Mensen kunnen op een veilige manier experimenteren met het nemen van verantwoordelijkheid en daarmee opnieuw regie op hun leven krijgen.

Voedsel is het allerbelangrijkste middel om mensen die in de 'overlevingsstand' staan te betrekken. Van overleven, naar ontmoeten, meedoen, zelfrespect en samenleven.⁸ Sommige mensen beseffen 'ik kan nooit meer werken maar ik ga leven met hoe ik ben'.

Ben Lachhab, De Participatie Keuken.

De tuin is de motor voor mensen met verschillende achtergronden om in beweging te komen, denk aan uitkeringsgerechtigden, ZZP'ers, ex-verslaafden, mensen met een psychische indicatie of gepensioneerden. Ook trekt de tuin heel veel mensen die gewoon graag iets goed doen voor een ander.

Tineke van der Burg, Voedseltuin.

We willen een open gemeenschap zijn om anderen te inspireren. Voor ouderen maar ook anderen zijn wij een rustplek om te heroriënteren, net als vogels die op doorvlucht zijn, neerstrijken en foerageren om vervolgens hun pad weer te vervolgen.

Marianne Edixhoven, StadsOase Spinozahof.

⁸ Bron: https://ons-eten.nl/engine/download/blob/gebiedsplatform/69870/2023/36/Weven_aan_voedsel_-_digitaal_v2.pdf?app=gebiedsplatform&class=9096&id=10480&field=69870

4.3 Ze stimuleren het maken van gezonde voedselkeuzes

De plekken activeren mensen rond voedsel: door van bodem tot bord actief bezig te zijn, worden mensen zich bewust van gezonde voedselkeuzes. Via tuinieren maken mensen letterlijk contact met de aarde en wordt het proces van voedselproductie en consumptie van grond tot mond ervaren.

Een zelf geteelde tomaat is zoveel lekkerder dan eentje uit de supermarkt. Een maaltijd bereiden van eigen oogst maakt je bewust van wat je eet, hoe het op je bord komt, waar het vandaan komt en dat je onderdeel uitmaakt van het hele voedselsysteem.

Marianne Edixhoven, StadsOase Spinozahof.

Waar je naar toe wilt is dat de overheid plekken gaat aanwijzen die we kunnen gebruiken om in ons eigen voedsel te voorzien. Niet een buurtproject, de gemeente moet een tuinder in dienst nemen die ervoor betaald wordt om dat te runnen.

Margriet Knospe, Landgoed Buitenleeft.

De groene buurtprojecten hebben een extra dimensie; niet alleen de verbinding met elkaar wordt bevorderd, ook de verbinding van mensen met het fysieke systeem van de aarde wordt hersteld.

Rachelle Eerhart, projectleider bij Rotterdam de boer op.⁹

9 Rachelle Eerhart: Levende plekken in de stad: <https://www.voedselander.nl/workshop-conferentie-22-voedselraden-sociale-permacultuur-naar-meer-levende-plekken/>

4.4 Ze leveren een bijdrage aan een gezonde leefomgeving

De plekken leveren een bijdrage aan een leefomgeving die als prettig wordt ervaren, waar groen aanwezig is en die uitnodigt tot gezond en duurzaam gedrag.

De omgeving is ecodivers en groen, dit zorgt voor zuurstofverbetering en hitereductie. Er wordt gewerkt met natuurlijke bronnen, zoals regenwater. We hebben zonnepanelen geïnstalleerd en halen warmte uit houtsnippers. De tuin wordt onderhouden op basis van permacultuur.

Tineke van der Burg, Voedseltuin.

Het wordt tijd dat in beleidsafwegingen het meest duurzame en leven toevoegende initiatief voorrang krijgt. Een voedseltuin i.p.v. de zoveelste fastfoodketen.

Jessica Zwartjes, Het Zoete Land.

Ik wil met het voedselbos laten zien dat je natuur en landbouw kunt combineren en dat dit beter is voor de aarde, de dieren en de mensen. Mensen gaan de verbinding met de natuur en de voeding aan, en het voedsel is puur natuur en daardoor veel gezonder.

Liesbeth van Bommel, Voedselbos Benthuizen.

4.5 Ze dragen bij aan Positieve Gezondheid

Wanneer we de plekken koppelen aan de zes dimensies van Positieve Gezondheid dan zien we hoe de activiteiten rond voeding expliciet verbonden zijn met het versterken van gezondheid en veerkracht. Alle plekken dragen daarom in meer of mindere mate bij aan Positieve Gezondheid:

Dimensie 1: **Lichaamsfuncties**

Op veel plekken werken vrijwilligers mee aan het produceren van voedsel, en hebben toegang tot gezond, duurzaam en betaalbaar voedsel. Het vele handwerk met basis gereedschappen (schoffel, hark, schop, snoeischaar etc.) doet mensen bewegen en verbetert de lichaamsfuncties. Ook de gezonde voeding draagt bij aan het verbeteren van de lichaamsfuncties.

Dimensie 2: **Mentaal welbevinden**

Veel bezoekers ervaren dat ze deel uitmaken van een gemeenschap, welkom zijn en een plek hebben waar zij zich prettig voelen. Dat draagt zo bij aan mentaal welbevinden. Zeker voor mensen voor wie meedoen in de samenleving niet vanzelfsprekend is, is dit van groot belang. Voedsel verbindt of zoals Ben Lachhab (De ParticipatieKeuken) het verwoordt, het gaat om het organiseren van ontmoetingen. Het gezamenlijk nuttigen van maaltijden is hierbij het instrument.

Dimensie 3: **Zingeving**

Onderdeel uitmaken van een gemeenschap en een bijdrage kunnen leveren aan het functioneren daarvan geeft zin aan het leven. De veelheid aan activiteiten (organiseren, koken, schoffelen, samen eten, administratie doen, elkaar helpen, etc.) betekent dat er een keuze gemaakt kan worden die aansluit op de eigen vaardigheden en interesses.

Dimensie 4: **Kwaliteit van leven**

Voedsel is de gemeenschappelijke rode draad in de gemeenschap. Leden van de gemeenschappen ervaren naar eigen zeggen (en zo blijkt uit onderzoek van de GGD-Haaglanden)¹⁰ een beter functioneren op fysiek, psychisch en sociaal gebied.

Dimensie 5: **Meedoen**

Er vinden activiteiten plaats, terugkerende werkzaamheden en evenementen worden georganiseerd. Er is veel aandacht voor voeding (van produceren, koken tot samen eten), de kwaliteit van voedsel in relatie tot de (fysieke) gezondheid en de plaats van herkomst. Elk lid van de gemeenschap draagt daaraan een steentje daaraan bij.

Dimensie 6: **Dagelijks functioneren**

Dat er een plek is waar je onderdeel bent van een beschermde omgeving helpt in het dagelijks functioneren. Je hebt een plek waar je het contact met de aarde/natuur kunt herstellen.

¹⁰ <https://gezondheidsgids.ggdhaaglanden.nl/documents/Participatie>

5 Meerwaarde

Om hun meerwaarde te bepalen is onderzocht aan welke grote beleidsopgaven de initiatieven bijdragen:

- Sociale ontwikkeling;
- Gezondheidsdoelen;
- Voedselproductie/voedselzekerheid;
- Klimaatdoelen.

Initiatiefnemers geven aan op alle bovengenoemde beleidsdoelen een bijdrage te leveren. Per initiatief verschilt de invulling hiervan en de mate waarin, maar dit lijkt zeker voor Landgoed Buitenleeft en de Voedseltuin op het eerste oog het geval te zijn. Hier zijn alle vier de thema's geïntegreerd in de doelstellingen: groen geneest, groen geoogst, groen verbindt, groen verduurzaamt en groen rendeert (Landgoed Buitenleeft); mensen in beweging brengen, de oogst wordt gegeven aan de Voedselbank en andere sociale projecten en de tuin is een bijdrage aan een ecodiverse en groene stad (Voedseltuin).

Een indicatieve score opgenomen op basis van eigen interpretatie

	Sociaal	Gezondheid	Voedselproductie	Klimaat
De Zoete Aarde, Zoetermeer	●	●	●	●
Het Zoete Land, Leiden	●	●	●	●
Landgoed Buitenleeft, Delft	●	●	●	●
Mensa Mensa, Rotterdam	●	●	○	●
De Participatie Keuken, Den Haag	●	●	●	●
StadsOase Spinozahof, Den Haag	●	●	●	●
Voedselbos Benthuizen	●	●	●	●
Voedseltuin, Rotterdam	●	●	●	●

Nadere toelichting begrippen:

Sociaal-maatschappelijke ontwikkeling

Alle initiatieven bevorderen sociale interactie en hebben daarnaast ook een aantal sociaal-maatschappelijke doelstellingen. Bij sommige projecten staat het oplossen van sociaal-maatschappelijke problemen centraal. Dan is het voedsel niet het doel maar het middel. Mensen kunnen samenwerken bij het tuinieren, kennis en ervaringen delen, en elkaar ondersteunen bij het verbouwen van voedsel. Tuinieren of samen koken is een ontspannende en stress verlagende activiteit. Ook ontstaan uit deze plekken andere sociale initiatieven zoals bijvoorbeeld taallessen, ondersteuning bij digitale vraagstukken etc.

- Bij Buurttuin de Zoete Aarde ligt de focus het sociale aspect: mensen leren bewust om te gaan met hun omgeving waarbij zoveel mogelijk ontmoetingen mogelijk worden gemaakt met mensen in de wijk.

Gezondheidsdoelen

Alle initiatieven stimuleren bewustzijn over voedsel en leveren een bijdrage aan het vergroten van voedselvaardigheden. Er is educatie over voedselproductie, duurzaamheid en gezonde voeding (o.a. eten volgens seizoenen).

- Bij Mensa Mensa & Public Food ligt de focus op het gezondheidsaspect: door het vergroten van de voedselvaardigheden wordt het maken van gezonde keuzes gestimuleerd, juist voor die mensen die dat het meeste nodig hebben. Hiertoe wordt samenwerking gezocht met sociale en welzijnsorganisaties in de stad.
- Bij De Participatie Keuken krijgt men mensen uit de overlevingsstand door het organiseren van ontmoetingen middels maaltijden.
- Bij StadsOase Spinozahof wordt de gemeenschapszin in de wijk versterkt. Dat levert een bijdrage aan Positieve Gezondheid.

Voedselproductie

Alle initiatieven stellen mensen in staat om hun eigen groente, fruit en kruiden te verbouwen. Ze bevorderen bewustwording over hoe voedsel verbouwd wordt en gaan voedselverspilling tegen.

- Mensa Mensa maakt geen gebruik van een eigen moestuin, maar koopt wel duurzaam verbouwd lokaal voedsel in.
- De ParticipatieKeuken is onlangs een tweede moestuin in de buurt gestart, niet zozeer vanuit voedselvoorziening als wel vanuit gemeenschapszin en bewustzijn.

Klimaatdoelen

Groene buurttuinen, Voedselbossen en Voedseltuinen zorgen voor groene ruimtes in stedelijke omgevingen. Ze dragen bij aan een verbeterde luchtkwaliteit, verminderen de stedelijke hitte-eilandeffecten en ondersteunen de biodiversiteit.

- Het Zoete Land legt de nadruk op het klimaat/natuuraspect: het belang van een gezonde bodem voor gezonde voeding.
- Voedselbos Benthuizen: laat natuur, mens en dier samengaan en creëert zo waarde voor het voedsel.

5.2 Wetenschappelijke onderbouwing

De link tussen gezondheid en het produceren van voedsel is onderzocht door Stadslandbouw Nederland (zie onderstaande figuur). Het is een state of the art onderzoek¹¹ (samenvatting van alle bestaande onderzoeken). Daarbij komen zij tot de volgende conclusie:

“Voedsel produceren in en rond een gemeente heeft veel voordelen en een positief effect op mensen en hun omgeving. Het biedt meerwaarde voor gezondheid en welzijn, voor sociale cohesie, de leefbaarheid, voor klimaatadaptatie, milieu en voor de lokale economie.”¹²

Ook eerder onderzoek uitgevoerd door de MAEX Social handprint laat zien hoe verschillende voedsel van dichtbij-initiatieven bijdragen aan een betere, sociale en ecologische wereld en maakt hun maatschappelijke signatuur beter inzichtelijk. De initiatieven dragen bij aan de volgende Sustainable Development Goals (SDG) van de VN:

SDG 3 (Goede gezondheid en welzijn);

SDG 10 (Ongelijkheid verminderen);

SDG 11 (Duurzame steden en gemeenschappen);

SDG 13 (Klimaatactie);

SDG 15 (Leven op het land) en/of SDG 17 (Partnerschappen om doelstellingen te bereiken) op lokaal niveau (wijk en/of buurt).¹³

Op dit moment bereidt Health Campus Den Haag onder leiding van Hoogleraar Population Health Jessica Kieft een interdisciplinair onderzoek voor. Zij ondersteunen daarmee beleidsmakers, sociale ondernemers en burgers bij het ontwerpen en organiseren van gemeenschapstuinen. Die hebben op de lange termijn een positieve invloed op het milieu en de gezondheid van de bevolking.

¹¹ https://stadslandbouwnederland.nl/wp-content/uploads/2023/10/Stadlandbouw-Nederland_RGB_brochure-def.pdf

¹² <https://stadslandbouwnederland.nl/feiten/>

¹³ <https://stadslandbouwnederland.nl/wp-content/uploads/2022/11/Analyse-MAEX-Voedsel-van-dichtbij-2021.pdf>

5.3 Herstel van verbinding

Hoewel de onderzochte initiatieven in aard en organisatie van elkaar verschillen hebben zij het volgende gemeenschappelijk:

- Aandacht voor (gezonde) voeding;
- Alternatieve wijzen van voedselproductie (stadstuin/landbouw);
- Sociale vraagstukken (eenzaamheid, armoede e.a.);
- Het samenkomen van mensen die samen activiteiten ontplooiën (tuinieren, koken, kennis over voedsel uitwisselen).

Anders verwoord, zowel groene ontmoetingsplekken als sociale voedselinitiatieven creëren een context waarin voedselproductie, bereiding en samen eten de basis vormen om mensen bij elkaar te brengen.

Ter ondersteuning van bovenstaand is onderzoek van transitiewetenschappers relevant. Zij beschrijven de essentie van transitie als het herstel van verbinding tussen onszelf en onze omgeving. De weg waarlangs mensen tot persoonlijk bewustzijn komen en hun verbinding herstellen blijkt het meest effectief als ze via ervaringen in hun eigen leven betrokken raken bij de verandering die nodig is.¹⁴

Als we kijken naar de onderliggende principes van de onderzochte plekken dan zien we dat ze vooral verbindingen rondom het thema voedsel creëren:

- Verbinding met jezelf (ertoe doen);
- Met voeding (belang voor je gezondheid);
- Met de bodem (waar komt het vandaan);
- Tussen mensen onderling (voedsel verbindt).

Gezien de werking van de plekken zouden we van **Voedsel-verbindingen** kunnen spreken. Door de titel Voedsel-verbindingen te gaan gebruiken brengen we de gemeenschappelijke werking onder één noemer. Het maakt duidelijk wat er gebeurt en wat de beleidsmatige meerwaarde is van de plekken: hier 'gebeurt' gezondheid.

¹⁴ Applying the pathways to nature connectedness at a societal scale: a leverage points perspective, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/26395916.2020.1844296>

6 Randvoorwaarden

De belangrijkste uitdaging voor Voedsel-verbindingssplekken is erkenning te krijgen voor hun meerwaarde. Dan krijgen ze ondersteuning en een plek in de beleidagenda's. Doordat de initiatieven bijdragen aan meerdere beleidsdoelstellingen zijn zij niet altijd te vangen binnen (verkokerd) overheidsbeleid en daarmee ook moeilijker te ondersteunen. Tegelijkertijd laat de toenemende hoeveelheid initiatieven zien dat zij voorzien in een behoefte.

Zichtbaarheid

Gemeenten gaan verschillend om met groene ontmoetingsplekken en sociale voedselinitiatieven (vermoedelijk niet alleen op regionaal maar ook landelijk niveau). Zo wordt in Landgoed Buitenleeft in Delft tegen marktconforme prijs de grond aangeboden terwijl in Den Haag de grond (soms) om niet wordt uitgegeven, bijvoorbeeld bij StadsOase Spinozahof (de grond is van een woningbouwvereniging). Dit beeld wordt ook bevestigd door [Stadslandbouw Nederland](#) en [Duurzaam Door](#) die eerder onderzoek hebben laten uitvoeren naar voedselgemeenschappen:

Bijna negen op de tien projecten (87%) zou gebruik willen kunnen maken van een lening of een donatie. Verder is er vraag naar ruimere mogelijkheden, maar ook minder bureaucratie, experimenteeruimte, vergunningen, behoefte aan ruimte en materiaal, zoals gereedschap en grondstoffen. Ook zouden meer vrijwilligers aan de slag kunnen en zijn projecten op zoek naar kennis: organisatorisch, financieel, economisch, communicatief en juridisch.¹⁵

Onderstaande tabel vat de belangrijkste wisselende behoeften samen voor het ontstaan en duurzaam voortbestaan van Voedsel-verbindingssplekken.

De wisselende behoeften van Voedsel-verbindingssplekken

¹⁵ <https://stadslandbouwnederland.nl/wp-content/uploads/2022/11/Analyse-MAEX-Voedsel-van-dichtbij-2021.pdf>

6.1 Steun

Het allerbelangrijkste dat de overheid kan doen vanuit verschillende bestuurslagen is de impact en de meerwaarde erkennen van groene ontmoetingsplekken voor het creëren van de gemeenschap en het creëren van een gezonde en duurzame samenleving.

Tineke van der Burg, Voedseltuin.

Onze grootste zorg is: staan we over 3 jaar nog steeds op de kaart bij de gemeente?

Simone Langeveld, de Zoete Aarde.

Gemeente: ga ernaast staan, in plaats van er tegenover. Denk mee en kijk samen met de juristen hoe het WEL kan i.p.v. van niet. Als uitgangspunt: niet bij alles denken dat je zelf vanuit een beleidsafdeling de beste oplossing moet construeren, maar faciliteren wat er aan positieve ontwikkelingen in de stad geïnitieerd wordt.

Liesbeth van Bommel, Voedselbos Benthuizen.

Een eigen voedselvisie definiëren en die consequent uitdragen (zoals 80% van voedsel uit eigen provincie). Daarmee maak je de visie leidend op de wet- en regelgeving. Ook voor gemeenten om zich achter te kunnen scharen.

Liesbeth van Bommel, Voedselbos Benthuizen.

Onze grootste uitdaging is het vertrouwen van partijen en organisaties krijgen. Dat ze de meerwaarde van Voedsel-verbindingsplekken erkennen. Het gaat niet alleen om een verdienmodel, het gaat om veel meer dan dat, namelijk om een positieve beweging in gang zetten.

Ben Lachhab, De Participatie Keuken.

Wet- en regelgeving werkt vaak tegen en zorgt voor een spanningsveld bij gemeenten. Er mag geen thee of koffie geschonken worden zonder horecavergunning, er mogen geen mensen kamperen op je terrein. Staat niet in bestemmingsplan of je bent dan concurrerend met horeca of detailhandel. Een stalletje aan de weg met 'symbolische prijzen' mag wel, wat heel raar is. Alle prijzen voor groente en fruit zijn symbolisch in Nederland. Veel mag NIET, er zou meer WEL moeten kunnen onder voorbehoud.

Liesbeth van Bommel, Voedselbos Benthuizen.

6.2 Plek

Een absolute voorwaarde voor succes is het aantrekken van financiële middelen, het vinden van een fysieke plek en het hebben van een lokaal team van de juiste vrijwilligers (met daartussen tenminste een tuinder of stadsboer met kennis van zaken en een sociale inslag). Dan ga je als een gemeenschap opereren.

Marianne Edixhoven, StadsOase Spinozahof.

Elke wijk een voedseltuin zou een mooie doelstelling zijn. Maar er gebeurt te weinig. Hier in de gemeente moeten de burgers met een initiatief komen en de gemeente faciliteert, maar ze wijzen geen plekken aan. En dat is jammer.

Jessica Zwartjes, Het Zoete Land.

6.3 Geld

Veel projecten worden gerund door vrijwilligers, voor mij is dit mijn beroep. De Stichting is nu het exploitatie model en heeft geen verdienmodel. In Nederland is er geen rechtsvorm tussen BV en Stichting in. Wij hadden bijvoorbeeld een BVM (Social Enterprise) kunnen zijn als die bestond.

Liesbeth van Bommel, Voedselbos Benthuizen.

Wat ik niet begrijp is dat ik met mijn commerciële activiteiten de stichting in de lucht moet houden. Ik leid dus nu twee 'bedrijven': één om geld te verdienen en één om maatschappelijk in de lucht te houden waar ik - als ik niet van de aarde zou houden - morgen mee zou stoppen.

Margriet Knospe, Landgoed Buitenleeft.

Het verdienmodel is de verhuur van tuintjes, de verhuur van de nieuwe vergaderruimte en de verhuur van de grote tuin voor feestjes en partijen. En daarnaast de losse verkoop van wat koffie, thee en overige producten uit de tuin, gaat niet om heel veel. Ook krijgen we inkomsten uit schenkingen en donaties. Maar Zoetermeer vergrijsst. En dus lastig om verjonging te vinden. Uitdaging is continuïteit in de toekomst niet alleen qua geld maar ook qua mensen

Simone Langeveld, de Zoete Aarde.

6.4 Tijd

Er was anderhalf jaar overleg met de gemeente nodig om een jaar een gebruikers-overeenkomst te verkrijgen. Daarna volgden overeenkomsten van 1 jaar, van 3 jaar en inmiddels van 10 jaar. Inmiddels staan er 600 mensen op de wachtlijst om mee te mogen doen. Continuïteit is belangrijk voor het krijgen van vertrouwen van mensen en voor het opbouwen van relaties in de buurt.

Jessica Zwartjes, het Zoete Land.

Door tijdelijke subsidie komen er nieuwe initiatieven, maar als daarna de financiering wegvalt, vallen deze initiatieven ook weer weg. Zo duurt het heel lang voor we het vertrouwen van mensen winnen. Een gezonde mix van inkomsten, minder afhankelijk van subsidie, is dus van belang voor continuïteit.

Ben Lachhab, De Participatie Keuken.

6.5 Mensen

Waar we behoefte aan hebben is een aanspreekpunt bij de gemeente voor ondersteuning. Advies, bijvoorbeeld bij het inzaaien van een bloemrijke berm, bij droogte of wateroverlast. Ondersteuning met praktische hulp of in goed en veilig materiaal. Het zou fijn zijn als de gemeente een tuinder zou aanwijzen die de bewoners en vrijwilligers in de tuin met raad en daad bijstaat bij het aanleggen, verbouwen en tuinieren.

Simone Langeveld, de Zoete Aarde.

Voor de continuïteit van de organisatie is Mensa mensa bezig met het opzetten van leer-werktrajecten en onderzoeken we hoe we gebruik kunnen maken van de Social Return on Investment (SROI). SROI schrijft voor dat bedrijven 5% terug moeten investeren in de samenleving. Zo kunnen ze een bijdrage leveren aan de continuïteit van onze organisatie. Uitdaging is dat er geen organisatie is die bemiddelt tussen vraag en aanbod. Ook wordt niet gecontroleerd of de toegezegde SROI in de praktijk ook daadwerkelijk tot arbeidsintegratie heeft geleid.

Floris Visser, Mensa Mensa& Public Food.

Beschikken over een ondernemersgeest is absoluut noodzakelijk, daarmee blijf je wakker. Ook is het van belang om financieel autonomie proberen na te streven o.a. door zorg te dragen voor diversiteit van je programmering.

Marianne Edixhoven, StadsOase Spinozahof.

7 Conclusie en toetsing met de praktijk

We hebben drie zaken onderzocht: dragen Voedsel-verbindingen bij aan een gezond Zuid-Holland? Wat is het werkzame principe? En wat is nodig voor het ontstaan en behoud van Voedsel-verbindingen? De antwoorden geven we hieronder weer.

Voedsel-verbindingen zijn een snelle route naar een gezonde leefomgeving

De onderzochte plaatsen creëren ruimte voor verbinding

- Met jezelf;
- Tussen de mens en voeding (wat betekent het voor je gezondheid);
- Tussen de mens en zijn voedsel (hoe wordt het gemaakt);
- Tussen de mens en de bodem (waar komt het vandaan);
- Tussen mensen onderling (voedsel verbindt).

Voedselverbindingen zijn letterlijk plekken waar mensen verbinding maken met hun voedsel en met elkaar.

Op basis van voorgaande inventarisatie zijn in ieder geval de volgende gemeenschappelijke kenmerken te benoemen voor Voedsel-verbindingen:

- Ze voorzien in een behoefte waar de gemeenschap nu niet in voorziet;
- Het zijn ontmoetingsplekken voor iedereen;
- Ze stimuleren het maken van gezonde voedselkeuzes;
- Ze leveren een bijdrage aan een gezonde leefomgeving;
- Ze dragen bij aan Positieve Gezondheid.

Voedsel-verbindingen werken als 'katalysator'

Ze bieden de gelegenheid om in de leefomgeving de weg te vinden naar een gezond leven en een gezonde planeet.

De initiatiefnemers van Voedsel-verbindingen lieten in de interviews blijken met name de erkenning van de overheid in woord (maatschappelijke betekenis) en daad (geld) te missen.

Toetsing met de praktijk

Om te toetsen of de waarde van Voedsel-verbindingen erkend wordt is het onderzoek medio december 2023 gepresenteerd in de vorm van een workshop met verdiepende vragen aan enkele deskundigen op het gebied van een gezonde stedelijke voedselomgeving. De groep bestond o.a. uit een arts, beleidsmakers, een stedenbouwer en een architect die zich allen bezighouden met de vraag hoe de fysieke omgeving de gezondheid kan stimuleren.

In deze groep werd het begrip Voedsel-verbindingen omarmd. Ook werd aangegeven dat het van belang is de woonomgeving zo te ontwerpen dat Voedsel-verbindingen een vanzelfsprekende plek krijgen in de woonomgeving. Hoe dit moet gebeuren wordt in een ontwerpend onderzoek in opdracht van de provincie verder onderzocht.

Eind januari is het onderzoek nogmaals besproken, dit keer met een groep artsen, deskundigen op het gebied van een gezonde leefstijl en betrokken gemeenteambtenaren. Zij herkenden de waarde van deze plekken en waren enthousiast over de term Voedsel-verbindingen. Er is bij artsen en breder in de zorg- en welzijnssector behoefte om naar deze plekken te verwijzen als gezonde voedselomgeving voor o.a. preventie van ziekte.

Hier kan je van jong tot oud en op je eigen manier laagdrempelig aan de slag (met leefstijl en gezondheid) terwijl tegelijkertijd je sociale contacten groeien evenals andere elementen van positieve gezondheid

Deelnemer

Een landelijk platform

Advies van de artsen en leefstijlorganisaties is om een (landelijk) platform op te zetten dat het ontstaan van Voedsel-verbindingen bevordert, en het voortbestaan ondersteunt. Zo kan de bekendheid vergroot worden en kan aan artsen en zorgverleners kennis geboden worden over deze plekken. Gedacht wordt aan samenwerking tussen sociaal en medisch domein, overheden, artsennetwerken, zorgverzekeraars, medische instellingen en bijvoorbeeld woningbouwcorporaties. De plekken moeten in aantal en vorm stevig genoeg zijn, zodat artsen kunnen doorverwijzen.

Voordat het zover is zullen ze structureel ondersteund moeten worden. We denken aan langjarige financiering (bijvoorbeeld uit welzijnswerk). Het is nodig de professionaliteit van de initiatiefnemers te waarderen zodat ze kunnen aanblijven. Daarnaast is capaciteit nodig om de kwetsbare groep die doorverwezen wordt te begeleiden. Voor effectieve doorverwijzing is goed partnerschap nodig.

De Voedsel-verbindingen vragen aan de partners van de City deal Gezonde en Duurzame voedselomgeving om te zorgen voor een vervolg op de City Deal om het ondersteunen van Voedsel-verbindingen en de samenwerking met de gezondheidszorg vorm te geven. Daarnaast vraagt de groep aan de provincie om te kijken hoe alle gemeenten Voedsel-verbindingen kunnen gaan stimuleren.

Werk aan structurele ondersteuning en groei van Voedsel-verbindingsplekken ten behoeve van gezond verbonden mensen.

8 Aanbevelingen

Op basis van het veldonderzoek en de toetsing aan de praktijk tijdens de workshops zijn de volgende aanbevelingen gedefinieerd:

1 Gebruik de naam Voedsel-verbindingsplekken

We adviseren om de titel Voedsel-verbindingsplekken te gaan gebruiken. Dat zijn alle groene ontmoetingsplekken en sociale voedselinitiatieven waar voedsel de gemeenschappelijkheid geeft.

2 Erken de meerwaarde

Laat de overheid (vanuit verschillende bestuurslagen en beleidsvelden) de maatschappelijke meerwaarde van Voedsel-verbindingsplekken erkennen. Met bestaande en nieuwe Voedsel-verbindingsplekken kunnen doelen op het gebied van gezondheid, klimaat, voedsel en gemeenschap behaald worden.

3 Neem de knelpunten weg

Neem knelpunten weg op het vlak van wet- en regelgeving, ruimtelijke ordening, toegang tot geld, grond en andere zaken die het voortbestaan of opstarten van Voedsel-verbindingsplekken belemmeren. Vindt gezamenlijke oplossingen en/of experimenteeruimte zodat niet bij iedere aanvraag opnieuw het wiel moet worden uitgevonden. De Omgevingswet maar ook preventieakkoorden rond gezondheid of een lokale wijkaanpak zijn daarvoor bruikbare kaders.

4 Vergroot de zichtbaarheid

Maak zichtbaar hoeveel van deze Voedsel-verbindingsplekken al bestaan, wat de bijdrage is aan verschillende beleidsvelden en hoeveel mensen en in welke frequentie gebruik maken van deze initiatieven. Dan kunnen uitvoerende instanties samenwerken met dergelijke plekken. Zet een landelijk platform op, dat het artszen mogelijk maakt om naar Voedsel-verbindingsplekken te verwijzen.

5 Doorgrond de organisatie

Onderzoek wat bepalende elementen zijn voor een succesvolle Voedsel-verbindingsplek en wat een (provinciale) overheid vooral wel en niet moet doen. De Voedsel-verbindingsplekken verschillen in hun organisatievorm en de manier waarop hun gemeenschap is georganiseerd. Leer van elkaar, met name hoe mensen met een lagere sociaal-economische status betrokken raken.

6 Formuleer nieuw beleid

Pak aanbeveling 1 tot en met 5 gezamenlijk met de bestaande plekken en de gezondheidssector op en zorg dat voedsel als middel om de volksgezondheid te verbeteren wordt ingebed in het beleid. Benut internationale voorbeelden voor provinciaal en gemeentelijk voedselbeleid en formuleer een voedselstrategie voor de uitvoering daarvan.

Colofon

Waar gezondheid gebeurt

Veldonderzoek Voedsel-verbindingssplekken

Dit veldonderzoek is mogelijk gemaakt door de provincie Zuid-Holland in het kader van haar deelname aan de City Deal Gezonde en duurzame Voedselomgeving.¹⁶

Het onderzoek is uitgevoerd door Miriam Offermans en Liane Lankreijer in opdracht van VoedselFamilies.

Miriam Offermans

Email: offermansmiriam@gmail.com

Liane Lankreijer

Email: Liane.lankreijer@gmail.com

VoedselFamilies werkt aan de transitie van ons voedselsysteem. Samen met pionierende boeren, onderzoekers, beleidsmakers en ondernemers worden integrale oplossingen gezocht voor maatschappelijke voedsel- en landbouwvraagstukken.¹⁷

Redactie en vormgeving: Klaas van der Veen

Citeren

Bij citeren uit dit rapport gaarne bronvermelding als volgt:

Veldonderzoek Voedsel-verbindingssplekken, Mei 2024

www.voedselFamilies.nl

¹⁶ <https://agendastad.nl/over-de-citydealvoedsel/>

¹⁷ www.voedselFamilies.nl

Dankwoord

Speciale dank gaat uit naar Marianne Edixhoven (StadsOase Spinozahof), ons inhoudelijk klankbord, naar Jet Verloove, Patrick Kaashoek en Coen van Dedem (Voedselfamilies) voor hands-on ondersteuning en kritisch meedenken. Maar vooral naar Simone Langeveld (Buurttuin de Zoete Aarde), Jessica Zwartjes (Het Zoete Land), Margriet Knospe (Landgoed BuitenLeeft), Floris Visser (Mensa Mensa & Public Food), Ben Lachhab (De ParticipatieKeuken), Liesbeth van Bommel (Voedselbos Benthuisen) en Tineke van der Burg (Voedseltuin) die de tijd hebben genomen om hun initiatief toe te lichten, ons hebben rondgeleid op de prachtige plekken waar voedsel en verbinding centraal staan en – last but not least – het fotomateriaal beschikbaar hebben gesteld.

